

Historická demografie 28

Hamplova, Dana

Veröffentlichungsversion / Published Version

Rezension / review

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Hamplova, D. (2005). Historická demografie 28. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 41(5), 946-948.

<https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-56109>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer Deposit-Lizenz (Keine Weiterverbreitung - keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Gewährt wird ein nicht exklusives, nicht übertragbares, persönliches und beschränktes Recht auf Nutzung dieses Dokuments. Dieses Dokument ist ausschließlich für den persönlichen, nicht-kommerziellen Gebrauch bestimmt. Auf sämtlichen Kopien dieses Dokuments müssen alle Urheberrechtshinweise und sonstigen Hinweise auf gesetzlichen Schutz beibehalten werden. Sie dürfen dieses Dokument nicht in irgendeiner Weise abändern, noch dürfen Sie dieses Dokument für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, aufführen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Mit der Verwendung dieses Dokuments erkennen Sie die Nutzungsbedingungen an.

Terms of use:

This document is made available under Deposit Licence (No Redistribution - no modifications). We grant a non-exclusive, non-transferable, individual and limited right to using this document. This document is solely intended for your personal, non-commercial use. All of the copies of this documents must retain all copyright information and other information regarding legal protection. You are not allowed to alter this document in any way, to copy it for public or commercial purposes, to exhibit the document in public, to perform, distribute or otherwise use the document in public.

By using this particular document, you accept the above-stated conditions of use.

začal používat zřejmě až ve druhé polovině 19. století), nejzranitelnější z této trojice, byla definována jako „žena, která se propůjčuje k sexuálnímu styku za úplatu“ (s. 119). Na základě odborné literatury a dosud objevených pramenů se Lenderová pokusila sestavit nevěstčín portrét: její původní sociálněprofesní východiska („přesné“ údaje jsou k dispozici pro Klatovy let 1909–1910 a Prahu 1921), příčiny a okolnosti příchodu k „řemeslu“, vzdělanost, hodnotový systém, mobilitu, věk, rodinný stav, náboženskost, první pohlavní styk, formy a frekvence represí, výdělky, režii, vzhled, oblečení a úpravu zevnějšku, psychologické předpoklady, možnosti „nápravy“. V případě klientely upozornila Lenderová na její změnu v 19. století, kdy „nový“ demografický režim, pozdní sňatky a dobové záporné názory na onanii a homosexualitu učinily z prostituce tolerovanou formu sexuality neženatých mužů. Zákazníci se dělili na náhodné, příslušníky armády a pravidelné, mezi nimiž již od středověku zaujímali specifické místo studenti, přestože učitelstvo i rodiče proti prostituci protestovali, ženatí muži, muži toužící po neobvyklých sexuálních praktickách, případně muži neúspěšní, zakomplexovaní a dále muži s nejistým sociálním postavením, kteří nemohli uzavřít sňatek, dále pak umělci a intelektuálové. Až do chvíle, kdy se prosadilo aboliční hnutí, nevidělo veřejné mínění v klientele prostitutek viníka prostituce, jenž by měl být potrestán. Naopak kuplíři (majitelé nevěstinců, dohazovači, pasáci) byli pod permanentním trestním dohledem. Koncesovanou živností se bordelářství stalo po vydání živnostenského řádu 1859. I v tomto případě se Lenderová pokusila o jakýsi portrét bordelmamám a pasáků, přičemž majitelé nevěstince mohla být žena i muž, často dříve působilí v bezúhonné živnosti, zhusta šlo o bývalého policejního konfidenta. Do stejné kategorie zahrnula i pasáka, provázejícího i nevěstku v bordelu, kuplíře – náboráře, jehož zlatý věk přišel od poloviny 19. století. Jak bordelmamá, tak pasák se vyznačovaly morální bezskrupulózností; majitelé nevěstinců i smyslem pro podnikání. Bor-

delmamám bývala energická, zámožná, pasák pak cynický, dbající o svůj zevnějšek a vystupování, asocíální, sociálně nezralý.

Portréty těchto hlavních protagonistů prostituce předznamenaly i celkové vyznění knihy. Nikoliv náhodně věnovala Lenderová její závěrečnou kapitolu jevu, který k prostituci nedílně patří – pohlavním chorobám. Na základě lékařských zpráv a záznamů tu jsou přesvědčivě dokumentovány zdravotní následky prostituce, nemocniční péče prostitutek, které šířily nákazu i po vydání aboličního zákona v roce 1922, to vše na pozadí vynálezu nových léků. V Lenderové knize tak může nalézt poučení nejen etnolog (antropolog) nebo historik specializovaný na marginální skupiny obyvatelstva, ale každý, kdo se chce o prostituci a jejích dějinách poučit ze solidní literatury. Prostituce by měla být totiž chápána – a to je hlavní význam čtivé a nápadité knihy – nikoliv jako jev výhradně sociální, ale jako fenomén vznikající v důsledku emocionální deprivace či frustrace v dětství.

Blanka Soukupová

Historická demografie 28

Praha, Sociologický ústav 2004, 232 s.

Mnohojazyčný demografický slovník

Praha, Česká demografická společnost 2005, 182 s.

V loňském a na počátku letošního roku se objevily dvě publikace, které jistě zaujmou zájemce o demografii a sociologii rodiny. Prvním je již dvacátý osmý svazek Historické demografie a druhým česká verze Mnohojazyčného demografického slovníku. V obou případech se jedná o kvalitní práce, které by neměly uniknout pozornosti.

Vytvoření Mnohojazyčného demografického slovníku vzniklo z iniciativy Populační komise OSN v 50. letech v původně jen trojjazyčné verzi (anglické, francouzské a španělské), k níž byly v pozdějších letech přidány svazky i v dalších národních jazycích.

V polovině 60. let se první vydání Mnohojazyčného demografického slovníku dočkalo i českého svazku, v letošním roce vznikla česká verze jeho druhého vydání z počátku 80. let. I když byl český svazek druhého vydání Mnohojazyčného slovníku vytvořen s více než dvacetiletým zpožděním, jeho využití je stále aktuální.

Slovník nabízí vysvětlení 933 demografických pojmů, jejichž číselné označení umožňuje nalézt ekvivalenty v ostatních jinojazyčných svazcích. Pokud překladatel nemá k dispozici i ostatní jinojazyčné svazky, není sice možné slovník použít přímo k překladové práci, lze ho však více než vřele doporučit všem, kteří demografií nestudovali, ale mají o populační studia zájem. Jedná se totiž o ucelený a nenahraditelný přehled existujících demografických konceptů a pojmů a jejich variant. Ve slovníku se dobře orientuje, protože obsahuje jak abecední rejstřík, tak tematicky členěné kapitoly. První kapitola přináší přehled základních demografických pojmů, druhá poskytuje údaje o zpracování základních demografických statistik, např. informaci o koncepci sčítání lidu nebo mikrocensů, třetí kapitola („Stav obyvatelstva“) má tematicky široký záběr a zabývá se stavem obyvatelstva, prostorovým rozložením, osídlením regionů, věkovým či národnostním složením populace, ale i „méně demografickými“ koncepty jako je školský systém nebo pracovní trh. Čtvrtá až šestá kapitola se věnují úmrtnosti a nemocnosti, sňatečnosti a rozvodovosti a porodnosti a přibližují nejen demografickou, ale i základní lékařskou terminologii. Kapitola 7 („Populační růst a demografická reprodukce“) rozebírá teoretičtější koncepty reprodukce a mimo jiné přináší vysvětlení, co je to přirozený přírůstek obyvatelstva a stabilní nebo stacionární populace, dozvíme se rovněž i o rozdílných metodách populačních prognóz. Osmá kapitola shrnuje pojmy týkající se migrace a devátá („Ekonomické a sociální aspekty populačního vývoje“) se věnuje otázkám populační politiky, pojmům sociální stratifikace, mobility či demografické revoluce. Jak

jsem se již zmínila, slovník lze vřele doporučit zájemcům o populační studia, protože zprostředkovává v českém prostředí ojedinělý a ucelený přehled důležitých demografických pojmů.

Dvacátý osmý svazek Historické demografie zachovává již tradičně vysokou úroveň a přináší celkem 6 příspěvků, které pokrývají rozsáhlou oblast jak tematicky, tak časově. Kromě detailních analýz vývoje a stavu populace v minulých stoletích se můžeme seznámit i se situací historicko-demografického bádání na Zelenohorské univerzitě či zasvěcenými metodologickými komentáři o historickodemografické technice rekonstrukce rodin.

Jako sociologa mě zaujaly především dva texty, které přesahují rámec tradičního historicko-demografického výzkumu a představují zajímavé sondy do sociálního života v minulosti. Martin Holý ve svém příspěvku Křest ve šlechtickém prostředí českých zemí na prahu novověku poukazuje na to, že křest dítěte patřil k nejdůležitějším životním rituálům šlechty a neměl jen rozměr duchovní, ale nesl i jasný sociální a reprezentativní význam. Teprve pokřtěním a pojmenováním se dítě stávalo součástí křesťanské společnosti a v určitém smyslu teprve tímto okamžikem začínala jeho existence. Výběr jména dítěte měl v období raného novověku značnou důležitost a neodrážel jen osobní vkus rodičů. Obecně se dávala přednost starým slovanickým, germánským nebo biblickým jménům, zajímavé však je, že při výběru mužských jmen byla výrazně větší snaha držet se tradičních starých jmen, zatímco ženská jména podléhala mnohem víc módním trendům. Tento trend je přitom patrný i v dnešní době, a tak se nabízí otázka, proč jsou mužská křestní jména stabilnější a ženská křestní jména proměnlivější i v tak dlouhé časové perspektivě. Martin Holý dále poukazuje na to, že jméno dítěte se neřídilo jen módou a tradicí, ale mělo i symbolický charakter. Někteří aristokraté se domnívali, že dítě nesooucí jméno slavného předka dosáhne jeho slávy, jindy dítě pojmenovali po kmotrovi či ji-

né slavné osobě, protože doufali, že si tím původce jména nakloní. V katolických rodinách byla při volbě jména patrná i snaha zajistit si přízeň nějakého svatého. Během 16. a na počátku 17. století se pak rozšířila dvojí jména, která umožňovala kombinaci několika těchto principů: rodiče si mohli zavázat jak slavného kmotra, tak významného světce. A pokud ani dvě jména nestačila, dostalo dítě jména rovnou tři.

Autor rovněž věnuje rozsáhlou pozornost výběru kmotra a jeho postavení v raně novověké rodině. Upozorňuje, že volba kmotra byla důležitá nejen proto, že vyjadřovala prestiž rodiny a její vztahy k významným osobnostem, ale kmotr přebíral i jistou zodpovědnost za dítě, a to nejen symbolickou. Například kmotři pomáhali vybírat učitele, zajišťovali studijní cesty nebo se v případě úmrtí rodičů stávali poručníky nezletilého dítěte. Stejně jako v případě výběru jména se mnohé rodiny nespokojovaly jen s jedním kmotrem, ale vedle tzv. hlavního kmotra mohli přizvat i značný počet dalších kmotrů a kmoter.

Druhý text, na kterých bych ráda upozornila, je Geografická mobilita poddaného obyvatelstva v první polovině 18. století ve světle poddanských seznamů od Markéty Seligové, jenž je rovněž nejrozsáhlejším příspěvkem celého sborníku. Markéta Seligová zpochybňuje houževnatě udržovanou a v učebnicích hojně opakovanou tezi, že po třicetileté válce došlo v Českých zemích k znevlnění poddaného obyvatelstva, které se mimo jiné projevilo i přísnější kontrolou vrchnosti nad pohybem poddaných. Autorka upozorňuje na dvě skutečnosti: zaprvé těsná pouta mezi poddaným a půdou, na níž hospodařil, mají mnohem starší kořeny, takže je nelze interpretovat jako výsledek pobělohorského vývoje, a zadruhé ani v období po třicetileté válce nedošlo k úplnému znehybnění obyvatelstva.

Osobní závislost poddaných na vrchnosti vznikla zavedením slibu člověčenství, který poddaní skládali do rukou svého pána od poloviny 15. století a již před třicetiletou válkou nebylo např. možné uzavřít manželství

nebo poslat své syny na studia bez souhlasu vrchnosti. Tyto tendence pak po třicetileté válce vyústily do tzv. druhého nevolnictví či dědičného poddanství. To, že tzv. druhé nevolnictví neznamenalo násilné znehybnění poddaného lidu dokumentuje Markéta Seligová rozбором tzv. poddanských seznamů z panství Horní Police v letech 1710–1729. Tyto seznamy byly určeny právě ke kontrole pohybu poddaných, a tak se pro studium pobělohorské migrace přímo nabízejí. Jejich detailní analýza vedle autorku k závěru, že i přes restriktive stanovené vrchností venkovské obyvatelstvo migrovalo, i když tato migrace byla silně podmíněna věkem. Na závěr bych znovu zdůraznila, že dvacátý osmý svazek Historické demografie má stejně vysokou úroveň jako svazky předchozí a zaujme nejen demografy, ale všechny ty, kteří se zajímají o sociální vývoj Českých zemí.

Dana Hamplová

Aleš Sekot (ed.), Dušan Leška, Jozef Oborný, Vladimír Jůva: Sociální dimenze sportu

Brno, Masarykova univerzita v Brně 2004, 245 s.

Ačkoliv se produkce česky psaných textů z oblasti sociologie sportu nemůže porovnávat s mnoha svými společensko-vědními příbuznými, přesto je možné sledovat přibývání publikací s tematikou spojení fenoménu sportu a společnosti či kultury. Zajímavým příspěvkem k této problematice je i československá monografie Sociální dimenze sportu sestavená Alešem Sekotem, působícím na Fakultě sportovních studií brněnské Masarykovy univerzity.

Kniha se snaží, dle úvodu editora, přispět ke zprůhlednění vztahů sportu a společnosti. Sport přitom vnímá jako velmi široký fenomén, zasahující oblasti politiky, ekonomiky, kultury nebo lidského zdraví. Jako takový překračuje hranici subjektivity a stává se záležitostí společenského a kulturního ži-